

Tobiasz Tatar <https://orcid.org/0009-0003-9457-5197>

Akademia Piotrkowska

e-mail: tatartobiasz1@gmail.com

Wizerunek kobiet w dziełach Liutpranda z Cremony – wybrane przykłady*

The Image of Women in the Works of Liutprand of Cremona
– Selected Examples

Abstrakt

Liutprand z Cremony to jeden z najważniejszych autorów z średniowiecznej Europy. Jest on znany przede wszystkim jako autor *Antapodosis*, czyli pierwszej kroniki Europy oraz ze swojej relacji z wizyty dyplomatycznej w Konstantynopolu. W swoim referacie skupię się na wizerunkach kobiet zawartych w jego dziełach. Postaram się udowodnić, za pomocą przedstawienia wizerunków poszczególnych kobiet, że negatywne wypowiedzi o kobietach, nie wynikają z jego mizoginizmu, lecz z poglądów politycznych.

Abstract

Liutprand of Cremona is one of the most important authors from medieval Europe. He is known primarily as the author of *Antapodosis*, the first chronicle of Europe, and his account of a diplomatic visit to Constantinople. In my paper, I will focus on the images of women in his works. I will try to prove, by presenting images of individual women, that negative statements about women do not result from his misogyny, but from political views.

Słowa kluczowe: płeć, gender, mizoginizm, Liutprand z Cremony

Keywords: sex, gender, misogyny, Liutprand of Cremona

* Praca powstała w ramach Asystencji Naukowej w Akademii Piotrkowskiej.

Liutprand z Cremony był dyplomatą, historykiem oraz biskupem Cremony¹. Urodził się on między rokiem 920 a 922 w Pawii. Pochodził z arystokratycznej rodziny longobardzkiego pochodzenia. Około 931 r. został przyjęty do służby jako paź króla Włoch, Hugona z Prowansji, który przebywał na dworze w Pawii. Liutprand w tym czasie kształcił się na dworze królewskim, w wyniku czego został diakonem katedry w Pawii. Gdy w 947 r. zmarł król Hugon, nowym władcą Włoch został jego syn Lotar II. Liutprand jednak zaczął służyć u margrabiego Ivrei (od 950 r. króla Włoch) Berengara II, który był przeciwnikiem Lotara. W 949 r. Berengar wysłał Liutpranda jako ambasadora, z misją dyplomatyczną do Konstantynopola². Podczas wizyty na bizantyńskim dworze zaprzyjaźnił się on z ówczesnym cesarzem Konstantynem VII Porfirogenetem. Pochlebne sprawozdanie z tej relacji Liutprand zamieścił w swoim dziele *Antapodosis*³. Był zadowolony chociażby z tego, że został wniesiony do sali audyencyjnej na ramionach eunuchów. W 950 r. po powrocie z misji, między nim a Berengarem doszło do kłótni, w wyniku czego Liutprand niepocholebnie opisał Berengara i jego żonę, Willę Toskańską w *Antapodosis*, następnie przyłączył się do Ottona I, władcy Rzeszy⁴. Gdy w 962 r. Otto koronował się na cesarza Rzymian, Liutprand został mianowany biskupem Cremony. W 963 r. uczestniczył w synodzie, który obalił papieża Jana XII. W 968 r. udał się ponownie do Konstantynopolu, tym razem jednak na dwór Nicefora II, aby zażądać dla Ottona II ręki Anny Porfirogenitki. Relacje z tej misji umieścił w *Relatio de Legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam*, gdzie zawarł szczegółowy opis Konstantynopolu oraz dworu bizantyńskiego⁵. Opis ten jednak jest

¹ Na temat Liutpranda patrz np.: P. Squatriti, *Introduction*, [w:] *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007, s. 3-37; W. Berschin, *Grecko-lacińskie średniowiecze*, Gniezno 2003, s. 269-280; A. Grabowski, *Ostatnie studia o Liudprandzie z Cremony*, „Studia Źródłoznawcze” 2013, t. 51, s. 93-103; idem, *Liudprand z Cremony – „pierwszy Europejczyk” i jego ojczyzna Królestwo Italii*, [w:] *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017, 486-503.

² T. Wolińska, *Konstantynopol i jego mieszkańcy widziani oczyma Liudpranda z Cremony*, „Vox Patrum” 2008, t. 52, s. 1231-1242.

³ Dzieło to zawiera opis czynów władców i najważniejszych wydarzeń rozgrywających się w średniowiecznej Europie (głównie na terenach Włoch) w latach 887-952; *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007, s. 41-202 (dalej: *Antapodosis*).

⁴ Na cześć Ottona Wielkiego stworzył dzieło, opisujące wydarzenia z nim związane z lat 960-964; *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007, s. 219-237.

⁵ Jest to tak zwane *Legatio*; *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007, s. 238-282; patrz też: T. Wolińska, *Konstantynopolińska misja*

bardzo stronniczy, zabarwiony wrogością do cesarstwa bizantyńskiego. Nie wiadomo dokładnie, co robił dalej po roku 970. Liutprand prawdopodobnie zmarł 20 lipca 972 r.

W dziełach Liutpranda możemy znaleźć sporo opisów kobiet (najczęściej żon władców). Jednych kronikarz poświęca większą uwagę, zaś o innych tylko wspomina. Opisy te jednak często są negatywnie nacechowane, zawierają deprecjonujące, obraźliwe określenia. W stronę wielu kobiet Liutprand kieruje różne oskarżenia, np. cudzołóstwo lub uprawianie czarów. Wszystkie te zachowania mogą świadczyć o tym, że Liutprand był mizoginistą⁶. Jednak jeśli głębiej przeanalizujemy dzieła omawianej postaci, to okaże się, że nie jest to takie oczywiste. Po bliższym zapoznaniu się z twórczością Liutpranda z Cremony doszedłem do wniosku, że jego mizoginistyczne zachowanie związane jest z jego poglądami politycznymi. Liutprand negatywnie bowiem opisuje wyłącznie kobiety związane z przeciwnikami politycznymi w Italii jego patrona, Ottona Wielkiego. Już po tytułach paragrafów poszczególnych ksiąg zawartych w *Antapodosis* możemy zauważyć negatywny stosunek do tych kobiet, np.: *Jak papieża wybrała prostytutka Teodora*⁷ lub *O Guidzie (Wido), bracie króla Hugona, który wówczas Toskanią i który miał za żonę rzymską nierządnicę Marozję*⁸. W opisach kobiet związanych z władcami italskimi używa on obraźliwego, pogardliwego języka, posuwa się nawet do używania wyrazów powszechnie uznawanych jako wulgarne. Krytykuje kobiety z tamtego środowiska, które prowadzą aktywne życie polityczne (np. Ermengarda z Toskanii lub Berta Lotaryńska), twierdząc, że swoją pozycję zawdzięczają kontaktom łóżkowym i rozdawnictwu. Swoje opinie Liutprand nazywa sprawdzonymi faktami, zaś jak źródło swoich informacji podaje najczęściej takie stwierdzenia, jak: *wszyscy o tym mówią* lub *każdy o tym wie, że jest to prawda*.

Liutpranda z Cremony (968), [w:] *Cesarstwo Bizantyńskie: dzieje, religia, kultura: studia ofiarowane profesorowi Waldemarowi Ceranowi przez uczniów na 70-lecie Jego urodzin*, red. P. Krupczyński, M.J. Leszka, Łódź 2006.

⁶ Mizoginizm to patologiczny wstręt bądź nienawiść mężczyzny wobec kobiet; przejawy mizoginizmu obserwować można już w czasach starożytnych oraz właśnie w średniowieczu; patrz np.: Johnson A.G., *The Blackwell Dictionary of Sociology: A User's Guide to Sociological Language*, Oxford 2000, s. 197; J. Holland, *A Brief History of Misogyny. The world's oldest prejudice*, London 2006; Fonseca P.C.L., *Literary Misogyny and Praise of Women in the Middle Ages: Commented Readings of Medieval Texts*, Cambridge 2022; <https://sjp.pwn.pl/slowniki/mizoginista.html> (dostęp: 16.04.2023).

⁷ *Antapodosis* II.48: Squatriti, s. 73.

⁸ *Antapodosis* III.18: Squatriti, s. 108.

Krytyczne opinie Liutpranda nie dotyczą natomiast kobiet związanych ze stronictwem Ottona. O nich Liutprand albo tylko krótko wspomina w swoich tekstach, albo pisze wyłącznie pozytywne słowa (Matylda z Ringelheim⁹), ewentualnie przedstawia je jako ofiary działań nieprzychylnych środowisk (np oskarża Berengara II i jego żonę, Willę Toskańską o znęcanie się nad Adelajdą Burgundzką, gdy ta przebywała u nich w niewoli). Liutprand pomija przy tym fakty, które mogłyby w złym świetle przedstawić kobiety związane ze stronictwem Ottona Wielkiego. W celu potwierdzenia mojej tezy poniżej przedstawię najpierw, jak i co Liutprand pisał o kobietach związanych z możnowładcami z Półwyspu Apenińskiego, następnie natomiast, co wspominał o tych, które związane były z Ottonem.

Kobiety z Półwyspu Apenińskiego

Ermengarda z Toskanii (901-931/932) to włoska szlachcianka, żona hrabiego Adalberta z Ivrei¹⁰. Liutprand podaje, że po śmierci Adalberta jego żona uzyskała prymat w całej Italii, jednakże wspomina o Ermengardzie w lekceważący sposób, twierdząc że swoją potęgę zawdzięczał kontaktom seksualnym *nie tylko z książętami, ale również z pospolitymi mężczyznami*¹¹. Liutprand pisze też, że była ona ważnym przeciwnikiem Rudolfa II oraz stwierdza: *Całkiem mężnie trzymała króla Rudolfa z dala od stolicy swojego królestwa, Pawii*. Autor *Antapodosis* podaje również, że dzięki swojej *wrodzonej przebiegłości* Ermengarda, tak zmanipulowała króla Rudolfa II, że ten opuścił swoje wojska i nocą uciekł do niej. Wspomina też o tym, jak Ermengarda wysłała do wyżej wspomnianego Rudolfa list, w którym napisała m.in. że: *Gdybym chciała cię zabić, to już dawno byś nie żył. W rzeczywistości wszyscy twoi ludzie chcą cię opuścić i dołączyć do mnie*¹². Król przeczytawszy to, nie tylko jej uwierzył, ale też niezmiernie przestraszył się tej wypowiedzi. Wysłał więc posłańców, którzy mieli przekazać Ermengardzie, że zrobi wszystko to, co ona radzi. Następnego nocy król Rudolf, wymknął się swoim strażnikom i wszedł na pokład łodzi, którą opuścił swych ludzi i jak najszybciej udał się do Ermengardy.

⁹ *Antapodosis* IV.15: Squatriti, s. 151.

¹⁰ Ch. Wickham, *Early Medieval Italy: Central Power and Local Society, 400-1000*, Londyn 1981, s. 119.

¹¹ *Antapodosis* III.7: Squatriti, s. 114.

¹² *Antapodosis* III.7: Squatriti, s. 115.

Willa z Toskanii (911/912-970) była żoną króla Berengara II i królową Włoch od 950 do 963 r.¹³ Liutprand zarówno o niej, jak i jej mężu pisał w bardzo negatywny sposób (powodem była kłótnia między Berengarem a Liutprandem). Pisał on, że Willa wraz z Berengarem wprowadzili we Włoszech rządę terroru. Nazywał on Willę drugą Jezabel¹⁴, oskarżał ją o bycie despotyczną, pożerającą dzieci wiedźmą. Liutprand posądza Willę o rzekome cudzołóstwo z kapłanem Dominikiem, *małym księdzem, mizernego wzrostu, koloru sady, włochatym, nieustępliwym, szorstkim, kudłatym, dzikim, nieokrzesanym*¹⁵. Ten barwny opis wyglądu Dominika przedstawia go bardziej jako diabelską istotę niż kapłana. Miało to na celu pokazanie tego, że Willa nie jest dobrą osobą, skoro zadaje się z taką *demoniczną istotą*, jaką według Liutpranda jest Dominik. Zarzuca jej, że pozwoliła, aby ktoś taki, jak Dominik pomagał jej dzieciom w nauce. Liutprand oskarża również Willę, że aby mąż nie odkrył jej romansu, rzucała na niego różne uroki. Twierdzi on również, że Willa szukała pomocy u wrózek i wiedźm. Liutprand oskarżał także Willę i jej męża, że bez powodu rozpowiadali na temat kronikarza z Cremony i jego rodziny wierutne kłamstwa oraz że stosowali *wielkie bezbożne machinacje, których ani język nie jest w stanie wypowiedzieć, ani pióro nie jest w stanie je zapisać*. Liutprand oskarża Willę również o to, że gdy w 951 r. Berengar trzymał w niewoli Adelajdę Burgundzką, żonę cesarza Ottona Wielkiego¹⁶, miała się nad nią znęcać.

Berta Lotaryńska (863/868-925) to córka Lotara II, dwukrotnie zamężna, najpierw z Teobaldem z Arles (z tego związku narodził się m.in. Hugo z Arles)¹⁷, następnie z Adalbertem z Toskanii¹⁸. Liutprand opisuje, że po śmierci Adalberta Berta była nie mniej potężna niż jej mąż za życia. Kronikarz z Cremony uważa, że potęga Bertę wynika z jej przebiegłości, rozdawnictwu darów, przede wszystkim zaś kontaktom łóżkowym, dzięki którym zgromadziła wokół

¹³ Ch. Wickham, *Early Medieval Italy*, s. 119.

¹⁴ Jezabel – postać biblijna ze Starego Testamentu, izraelska królowa, żona króla Achaba. Czczyła bogów Baala i Aszerę. Za jej namową Achab i jego podwładni przyjęli jej religię. Jest ona symbolem kobiety zepsutej, zdeprawowanej, rozwiązłej; T.J. Wray, *Kobiety Starego Testamentu*, Poznań 2011, s. 115-126.

¹⁵ *Antapodosis* V.32: Squatriti, s. 193.

¹⁶ Na temat tych wydarzeń patrz np.: J. Sochacki, *Niemcy*, Poznań 2016, s. 117-119.

¹⁷ R. Balzaretto, *Hugh of Arles (c. 885-948) and His Family: Narratives of Failure in the Regnum Italiae*, „Early Medieval Europe” 2016, t. 24, z. 2, s. 185-208.

¹⁸ P. Skinner, *Women in Medieval Italian Society, 500-1200*, Harlow 2001, s. 101-103; Ch. Wickham, *Early Medieval Italy*, s. 119.

siebie grupę lojalnych mężczyzn. Liutprand opisuje, że gdy pewnego razu uwięziono ją i jej syna w Mantui z inicjatywy Berengara, udało jej się uciec, następnie zaś dzielnie broniła swych miast i zamków. Liutprand porusza kwestie tego, ile dzieci miała Berta ze swoim mężem Adalbertem i pisze, że według plotek miała trójkę dzieci: dwóch synów (Wido i Lamberta) oraz córkę Ermengardę. Jak jednak Liutprand dodaje – powołując się na to, że usłyszał to od *pewnych osób* – wspomniani wyżej dwaj synowie nie byli biologicznymi dziećmi Berty. Wspomina on, że nie mając męskiego potomka ze związku ze swym drugim mężem, postanowiła symulować ciążę, następnie w sekrecie wzięła dzieci innej kobiety. Zrobiła to, ponieważ chciała, aby *nie zabrakło jej synów, z pomocą których zdobyłaby taką moc, władzę, jaką miał jej mąż*¹⁹. Jak podaje brytyjska historyk, specjalista w dziedzinie historii średniowiecznej Europy, Patricia Skinner, adopcja w czasach średniowiecznych była dość powszechnym i łatwo dostępnym zjawiskiem, chociaż czasami wiązała się z dodatkową opłatą za ten proces. W tamtych czasach ważny był status ekonomiczny oraz społeczny rodziny i dzięki adopcji rodzice mogli sobie na przykład zapewnić pomoc (w postaci dzieci) na stare lata²⁰.

Willa Burgundzka (900-936) – hrabina Awinionu i Arles, żona Boso, margrabiego Toskanii²¹. Liutprand opisuje, że Willa wraz z mężem zorganizowali spisek, wskutek którego król Włoch Hugon obalił swojego przyrodniego brata Lamberta i pozbawił go stanowiska margrabiego Toskanii, mianując na jego miejsce Bosona. Liutprand podaje też, że od tego momentu Willa, zaczęła *plonąć miłością do złota* do tego stopnia, że wszystkie szlachetne damy z Toskanii obawiały się nosić na sobie jakąkolwiek biżuterię, ze strachu przed konfiskatą²². Według Liutpranda chciwość i niespełnione ambicje Willi, przyczyniły się do tego, że jej mąż zorganizował bunt przeciwko królowi Hugonowi, w wyniku którego Willa została wygnana do Burgundii. Liutprand opisuje, że gdy Boso został schwytany za udział w spisku, król Hugon nakazał swoim ludziom znaleźć jego złoty pas, który był symbolem arystokratycznego pochodzenia. Ludzie Hugona dokładnie przeszukali pałac Bosona, jednak po pasie nie było śladu. Władca podejrzewając, że pas ze chciwości ukryła Willa, nakazał przeszukać jej konia i wszystkie inne należące do niej rzeczy. Gdy po przeszukaniu jej dobytku

¹⁹ *Antapodosis* III.47: Squatriti, s. 135- 136.

²⁰ P. Skinner, "The light of my eyes": medieval motherhood in the Mediterranean, „Women's History Review” 1997, vol. 6, z. 3, s. 399-400.

²¹ P. Skinner, *Women in Medieval Italian Society*, s. 100-103.

²² *Antapodosis* IV.11: Squatriti, s. 147.

nadal nie znaleziono drogocennego pasa, król Hugon kazał rozebrać Willę do naga. Gdy ją rozebrano, zauważono *sznurek zwisający poniżej sfery jej pośladków*²³. Widząc to jeden z ludzi Hugona pociągnął za ten sznurek i wydobył pas z jej waginy. Podczas gdy kobieta zanosila się płaczem, jeden ze sług z uśmiechem na twarzy powiedział prześmiewczo, że *byłby najszczęśliwszym z mężczyzn, jeśli jego żona urodziła by mu dwójkę takich dzieci*²⁴. Cała ta opowieść ze swym prześmiewczym charakterem miała na celu ośmieszyć Willę Burgundzką. Nadając z kolie żartobliwy charakter tej historii, Liutprand być może chciał, aby czytelnicy podzielili jego poglądy polityczne.

Marozja (892-936) – rzymska szlachcianka, córka hrabiego Teofilakta i Teodory²⁵. Od papieża Jana X otrzymała tytuł „senatrix”²⁶. Była trzykrotnie zamężna: najpierw z Alberykiem I, następnie z Wido z Toskanii, na końcu z Hugonem z Prowansji. Liutprand w opisach Marozji nie przebierał w słowach, często nazywając ją *prostytutką* bądź *bezwstydną nierządnicą*. Kronikarz z Cremony posunął się nawet do nazwania jej *bezwstydną dupą*, która sprawowała władzę nad rzymskimi obywatelami, jak mężczyzna. Liutprand oskarża Marozję, również o to, że była kochanką papieża Sergiusza III, z którym podobno miała syna, przyszłego papieża Jana XI²⁷. Liutprand wspomina też, że Marozja po śmierci drugiego męża napisała list do króla Hugona, gdzie dała do zrozumienia, że ten może wziąć sobie Rzym, ale tylko wtedy, gdy weźmie ją jako swoją oblubienicę. Liutprand opisywał również, że *ta prostytutka* Marozja wraz ze swym mężem Wido, margrabią Toskanii, zorganizowała spisek przeciwko papieżowi Janowi X z powodu wzrostu jego znaczenia i wpływów²⁸. Wido zebrał potajemnie oddział żołnierzy i razem zaatakowali pałac laterański. W wyniku tego zginął brat Jana, Piotr, który został pocięty na kawałki na oczach papieża. Jan zaś został pojmany i wtrącony do lochów²⁹. Liutprand uważa, że jedną z przyczyn śmierci Jana mogły być zaniedbania i złe traktowanie ze strony Marozji.

Teodora (870-916) była matką Marozji, żoną hrabiego Teofilakta³⁰. Wraz ze swym mężem rządziła Rzymem w latach 905-916. Liutprand z Cremony

²³ *Antapodosis* IV.11: Squatriti, s. 148.

²⁴ *Antapodosis* IV.11: Squatriti, s. 149.

²⁵ P. Skinner, *Women in Medieval Italian Society*, s. 104-106.

²⁶ J. Hauziński, *Papiestwo w X wieku*, „Słupskie Studia Historyczne” 2001, t. 9, s. 228.

²⁷ *Antapodosis* II.48: Squatriti, s. 97; P. Skinner, *Women*, s. 105.

²⁸ *Antapodosis* III.43: Squatriti, s. 132-133; J.N.D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 2006, s. 170-171.

²⁹ *Antapodosis* III.43: Squatriti, s. 96.

³⁰ J. Hauziński, *Papiestwo*, s. 227; P. Skinner, *Women in Medieval Italian Society*, s. 104-106.

podobnie, jak jej córkę, przedstawia ją w bardzo negatywnym świetle. Określa ją mianem bezwstydnego prostytutki, nierządnicę, zarzuca jej, że *sprawowała władzę nad obywatelami rzymskimi jak mężczyzna*³¹. Oskarżał on Teodorę o bycie kochanką papieża Jana X, podkreślając, że wręcz zmuszała go do cudzołożenia z nią³². Liutprand pisał, że to właśnie dzięki Teodorze Jan został mianowany papieżem, natomiast według Liutpranda powodem było to, że chciała mieć swojego kochanka bliżej siebie³³.

Berta ze Szwabii (907-966) – dwukrotnie żonata: najpierw z Rudolfem II, następnie z Hugonem z Arles³⁴. W przeciwieństwie do innych żon władców z półwyspu Apenińskiego o Bercie Liutprand nie wyraża się w sposób negatywny, co może wynikać z faktu, że była ona matką Adelajdy Burgundzkiej, czyli żony Ottona Wielkiego. Jak wiadomo Liutprand służył na dworze Ottona, więc jasne jest to, że nie chciał źle pisać o osobach związanych z jego mocodawcą. Liutprand przedstawiał Bertę jako ofiarę swojego męża Hugona z Arles. W swoich relacjach skupiał się głównie na jej małżeństwie z Hugonem. Opisywał, że pod wpływem zauroczenia licznymi konkubinami Hugo przestał kochać swoją żonę, z czasem nawet poczuł do niej wielką nienawiść³⁵. Liutprand opisuje też szczegółowo trzy kochanki Hugona: Pezolę – kobietę niskiego stanu szlacheckiego, Rosę – córkę Walperta i Stefanię-Rzymiankę. Z każdą z tych kochanek miał on dzieci. Ze związku z Pezolą i Stefanią synów, zaś z Rosą córkę. Liutprand o konkubinach Hugona pisał w negatywny sposób, określając je jako rozwiązłe, bezwstydne i skorumpowane. Kronikarz z Cremony napisał, że ludzie nazywali te konkubiny imionami bogiń ze względu na ich ohydny zbrodnię rozwiązłości. Odpowiednio Pezolę przezywano Wenus, Rosę nazywano Junoną, z powodu jej kłótni i uporczywej nienawiści, zaś Stefanię określali mianem Semele³⁶.

O kobietach związanych z Ottonem Liutprand pisał niewiele. Najczęściej wzmianki te sprowadzały się do wspomnienia, czyją żoną, córką lub matką była dana kobieta³⁷. Nieco więcej informacji możemy się dowiedzieć o Matyldzie

³¹ *Antapodosis*, II.48: Squatriti, s. 147.

³² *Antapodosis*, II.48: Squatriti, s. 96-97.

³³ J.N.D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, s. 170

³⁴ G. Althoff, *Ottonowie. Władza królewska bez państwa*, Warszawa 2009, s. 69.

³⁵ *Antapodosis*, IV.14: Squatriti, s. 150.

³⁶ *Antapodosis*, IV.14: Squatriti, s. 150.

³⁷ Np. Edyta z Anglii, żona Ottona Wielkiego (J. Strzelczyk, *Otton I Wielki*, Poznań 2018, s. 70-71) lub Ida córka księcia Szwabii Hermanna, żona Liudolfa, syna Ottona Wielkiego (G. Althoff, *Ottonowie*, s. 74).

z Ringelheim³⁸, matce Ottona. Liutprand przedstawia ją niemal jak świętą. Opisuje ją za pomocą takich określeń jak np. *czcigodna*, wspomina, że *nie uchyła się przed złożeniem żywej ofiary Bogu i sprawowaniu funkcji liturgicznej za zmarłych jako pokuty za przeszłe grzechy, robiąc przy tym więcej niż wszystkie matrony, które widziałem lub o których słyszałem*³⁹. Widać więc wyraźnie, że niechęć Liutpranda wobec osób płcie przeciwnej dotyczyła tylko kobiet z Półwyspu Apenińskiego, zaś o kobietach związanych z jego protektorem pisał albo w sposób neutralny, albo pozytywny, pomijając przy tym drażliwe kwestie.

W *Antapodosis* możemy znaleźć dość ciekawą opowieść, o której warto wspomnieć. Historia skupia się wokół pewnej bezimiennej kobiecie, która chciała uratować swego męża przed kastracją⁴⁰. Według tej opowieści Tedald, jeden z italskich możnowładców, w wyniku zwycięskiej potyczki schwytał grupę bizantyńskich żołnierzy i wysłał do dowódcy wojsk cesarskich wiadomość, w której prześmiewczo oznajmił, że *cesarz kocha eunuchów, jak nikogo innego* i wkrótce dostanie ich więcej. Niedługo później Tedald schwytał kolejną grupę żołnierzy, którzy mieli zostać wykastrowani. Wieść ta dotarła do żony jednego z wziętych do niewoli wojowników. Udała się ona do obozu, gdzie przetrzymywano jej męża, aby ocalić go od nieszczęsnego losu. Kobieta zjawiała się w obozie z rozpuszczonymi na głowie włosami i zadrapaniami na twarzy. Zaczęła krzyczeć i lamentować, co poskutkowało tym, że sam Tedald wyszedł do niej, aby dowiedzieć się, co spowodowało, że kobieta wpadła w stan rozpaczy⁴¹. W tym momencie usłyszał oskarżenie, że prowadzi wojnę skierowaną przeciwko kobietom. Odpowiedział na ten zarzut, że *jaki bohater o zdrowych zmysłach prowadził wojnę z kobietami, z wyjątkiem czasów Amazonek*⁴². Kobieta stwierdziła z kolei: *Jaką okrutniejszą wojnę moglibyście prowadzić z kobietami, niż tą w której próbujecie dokonać amputacji przyrodzenia ich mężczyzn, co zaprzepaszcza nadzieje na splotzenie przyszłych dzieci*⁴³. Usłyszawszy te słowa postanowił nie tylko wypuścić jej męża, ale również oddać w stanie nienaruszonym wszystkie skonfiskowane zwierzęta.

³⁸ M. Zangari, „*Candida veluti lillia*”: the Biographies of St. Matilda of Saxony and their Relationship with the latin Auctores, „PAN. Rivista di Filologia Latina” 2020, t. 9, s. 155-164.

³⁹ *Antapodosis* IV.15: Squatriti, s. 151.

⁴⁰ *Antapodosis* IV.9-10: Squatriti, s. 145-147.

⁴¹ *Antapodosis* IV.9: Squatriti, s.146.

⁴² Amazonki – według mitologii greckiej, plemię wojowniczych kobiet, zamieszkujące tereny wokół Morza Czarnego; Źródło: <https://www.national-geographic.pl/artukul/amazonki-legendarne-wojowniczk-mitologii-greckiej-czy-istnialy-naprawde> (dostęp: 10.04.2023).

⁴³ *Antapodosis* IV.10: Squatriti, s.146.

Jakiś czas później Tedald wysłał do kobiety posłańca z zapytaniem, co mógłby zrobić jej mężowi, gdyby się zbuntował przeciwko niemu. Kobieta odpowiedziała, że może zabrać oczy, nos, nogi i ręce mężczyzny, lecz reszta ciała jest własnością kobiety. Opowieść stanowi swego rodzaju żart, który pozornie ośmiesza kobiety aktywnie seksualne, dla których najważniejszym narzędziem u partnera jest jego przyrodzenie. Jak jednak słusznie zauważył Antoni Grabowski w swoim artykule, wyjaśnienia kobiety, że męskie przyrodzenie jest w rzeczywistości w posiadaniu żony, nie wynika wcale z obsesji kobiet na punkcie tej części ludzkiego ciała⁴⁴. Przyczyn takiego zachowanie należy bowiem szukać w średniowiecznych ideach dotyczących małżeństwa, sfery seksualnej, płodności. Możliwość posiadania dzieci była dla kobiet oznaką ich kobiecości. Jeśli kobieta nie mogła mieć z jakiegoś powodu dzieci, była ona źle postrzegana w ówczesnym społeczeństwie. Sama instytucja małżeństwa była niejako uzasadnieniem dla posiadania dzieci⁴⁵. To prokreacja była najczęstszym powodem zawierania małżeństw⁴⁶. Jeśli ani mąż, ani żona nie mogli posiadać potomstwa, to takie małżeństwo było uznawane za niepełne, wybrakowane. Opowieść o bezimiennnej kobiecie, która z pozoru wydaje się żartem z aktywnych seksualnie kobiet, jest według mnie swego rodzaju komentarzem odnoszącym się do obaw ówczesnych kobiet, aby nie stracić możliwości posiadania potomstwa. Dlatego właśnie kobieta w opowieści Liutpranda tak bardzo starała się uratować swojego męża przed kastracją, wiedziała bowiem, że jeśli jej partner zostanie wykastrowany, to szanse na posiadanie z nim dzieci spadłyby do zera. Musiałaby wtedy rozstać się ze swoim obecnym mężem i znaleźć sobie nowego.

Podsumowując, Liutprand z Cremony większość opisywanych przez siebie kobiet przedstawia w sposób negatywny. Jest bardzo stronnicy w swoich opiniach, używa wyrazów deprymujących, mizoginistycznych, nawet wulgarnych. Nie wynika to jednak z tego, że jest mizoginistą, lecz z jego poglądów politycznych, bowiem negatywnie wyrażał się tylko o kobietach, które były związane z przeciwnikami mocodawcy Liutpranda, Ottona Wielkiego, zaś o kobietach związanych z jego panem pisał neutralnie lub pozytywnie.

⁴⁴ A. Grabowski, *From castration to Misogyny. The meaning of Liutprand of Cremonas humour*, „Acta Poloniae Historica” 2015, vol. 112, s. 250.

⁴⁵ Na temat małżeństwa i dzietności w średniowieczu patrz np.: G. Duby, *Rycerz, kobieta i ksiądz. Małżeństwo w feudalnej Francji*, Warszawa 1986; C. Atkinson, *Oldest Vocation: Christian Motherhood in the Middle Ages*, New York 1991; M. Zawilski, *Małżeństwo, kobieta, cielesność*, Kraków 2008.

⁴⁶ G. Pac, *Obraz małżeństwa w wybranych niemieckich źródłach hagiograficznych X i XI wieku*, [w] *Kult świętych i ideał świętości w średniowieczu*, red. R. Michałowski, (Fasciculi Historici Novi, t. 11), Warszawa, 2011, s. 72.

Bibliografia:

- Althof G., *Ottonowie. Władza królewska bez państwa*, Warszawa 2009.
- Atkinson C., *Oldest Vocation: Christian Motherhood in the Middle Ages*, New York 1991.
- Balzaretti R., *Hugh of Arles (c. 885–948) and His Family: Narratives of Failure in the Regnum Italiae*, „Early Medieval Europe” 2016, t. 24, z. 2.
- Berschin W., *Grecko-łacińskie średniowiecze*, Gniezno 2003.
- Buc P., *Italian Hussies and German Matrons. Liutprand of Cremona on Dynastic Legitimacy*, „Frühmittelalterliche Studien” 1995, t. 29.
- Duby G., *Rycerz, kobieta i książdz. Matżeństwo w feudalnej Francji*, Warszawa 1986.
- Fonseca P.C.L., *Literary Misogyny and Praise of Women in the Middle Ages: Commented Readings of Medieval Texts*, Cambridge 2022.
- Grabowski A., *Ostatnie studia o Liutprandzie z Cremony*, „Studia Źródłoznawcze” 2013, t. 51.
- Grabowski A., *From castration to Misogyny. The meaning of Liutprand of Cremonas humour*, „Acta Poloniae Historica” 2015, vol. 112.
- Grabowski A., *Liutprand z Cremony – „pierwszy Europejczyk” i jego ojczyzna Królestwo Italii*, [w:] *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Źmudzki, Warszawa 2017.
- Hauziński J., *Papieństwo w X wieku*, „Śląskie Studia Historyczne” 2001, t. 9.
- Holland J., *A Brief History of Misogyny. The world’s oldest prejudice*, London 2006.
- Johnson A.G., *The Blackwell Dictionary of Sociology: A User’s Guide to Sociological Language*, Oxford 2000.
- Kelly J.N.D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 2006.
- Liutprand of Cremona, *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007.
- Pac G., *Obraz małżeństwa w wybranych niemieckich źródłach hagiograficznych X i XI wieku*, [w:] *Kult świętych i ideał świętości w średniowieczu*, red. R. Miśchalowski, (Fasciculi Historici Novi, t. 11) Warszawa 2011,
- Skinner P., *“The light of my eyes”: medieval motherhood in the Mediterranean*, „Women’s History Review” 1997, vol. 6, z. 3.
- Skinner P., *Women in Medieval Italian Society, 500-1200*, Harlow 2001.
- Sochacki J., *Niemcy*, Poznań 2016.
- Squatriti P., *Introduction*, [w:] *The Complete Works of Liutprand of Cremona*, ed. P. Squatriti, Washington, D.C. 2007.
- Strzelczyk J., *Otton I Wielki*, Poznań 2018.
- Wickham Ch., *Early Medieval Italy: Central Power and Local Society, 400-1000*, Londyn 1981.

Wolińska T., *Konstantynopolińska misja Liudpranda z Kremony (968)*, [w:] *Cesarstwo Bizantyńskie: dzieje, religia, kultura: studia ofiarowane profesorowi Waldemarowi Ceranowi przez uczniów na 70-lecie Jego urodzin*, red. P. Krupczyński, M.J. Leszka, Łódź 2006.

Wolińska T., *Konstantynopol i jego mieszkańcy widziani oczyma Liudpranda z Kremony*, „Vox Patrum” 2008, t. 52.

Wray T.J., *Kobiety Starego Testamentu*, Poznań 2011.

Zangari M., „*Candida veluti lillia*”: *the Biographies of St. Matilda of Saxony and their Relationship with the latin Auctores*, „PAN. Rivista di Filologia Latina” 2020, t. 9.

Zawilski M., *Małżeństwo, kobieta, cielesność*, Kraków 2008.

Netografia

<https://www.national-geographic.pl/artukul/amazonki-legendarne-wojowniczk-mitologii-greckiej-czy-istnialy-naprawde>

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/mizoginista.html> (dostęp: 16.04.2023)